आवगाहादिपञ्चकैर्वुभिः। दध्यारनालकौवीरशुक्ततक्रसुरासवैः। विरुद्धाध्यशनक्रौर्धहिवासप्रातिजागरैः। प्रायशः सुकुमाराणां मिथ्याहारविहारिणाम्। स्थूलानां सुखिनां चापि प्रकुप्येद्वातशोणितम्। रूक्षशीतैर्गुरुतरैस्तत्र विदाहकं संविदाहाशनस्य"। क्षारो यवक्षारादिः। अजीर्णभोजनैः अजीर्णाय भोजनैः अतिमात्रभोजनैरित्यर्थः। क्लिन्नादीनि मांसस्य विशेषणानि। क्लिन्नं शटितम्। शुष्कमातपे शोषितम्। अम्लजं मत्स्यादिमांसम्। आनूपं गोधादिपूर्वदेशजं मांसम्। पिण्याकं तिलखलिः। मूलकं प्रसिद्धमेव। निष्पावः (बोड़ा) शाकम्। शाकं पलशाकम्। आदिशब्देन हन्ताकादीनि ऋक्षशाकानि गृह्यन्ते। पललं शटितत्वादिदोषरहितमपि मांसं वातशोणितं प्रकोपयेत्। शटितादि तु मांसं विशेषतो वातशोणितं प्रकोपयेत्। आरनालं सन्धानभेदः। शुक्तं सन्धानभेदः। कौवीरं सन्धानभेदः। तक्रं चतुर्थांशजलयुक्तं वस्त्रपूतं दधि। सुरा सन्धानभेदः। आसवः सन्धानभेदः। विरुद्धं क्षीरमत्स्यादि। अध्यशनम्। "अजीर्णे भुज्यते यत्तु तदध्यशनमुच्यते"। अतिजागरोऽपि। प्रायशः बाहुल्येन। सुकुमाराणाम् अल्पतरकायव्यापाराणाम्। अथ वा। मिथ्याहारविहारिणाम् अयथाहारविहाराभ्यां स्थूलानां सुखिनाञ्च रक्तदुष्टा रूक्षाशीतैर्गुरुतः यतो वायुर्विवर्द्धते रुधिरस्याधो गच्छति। रूक्षादय उपलक्षणानि। यद्वाऽनभ्यतिषक्तता। अन्नतः विदाहकम्। विदाहि निष्पावकुलत्थसर्षपमाषादि। संविदाहाशनस्य। संविदाहेऽशनं यस्य भुक्ते विदग्धे तदुपरि भुञ्जानस्येत्यर्थः। अध्यशनशब्दाभ्येतद्वचनं विदग्धाजीर्णभोजनस्य विशेषतो हेतुत्वार्थम्। पश्चात् वातशोणितं प्रकुप्येदित्यनेनान्वयः। एतेषां कारणानां मध्ये केनचिद्वायुः केनचिदुभयमपि प्रकुप्येत्। संप्राप्तिमाह "तत्रस्थं रक्तं विदहत्याशु तच्च दुष्टं सन्तं पादयोर्धीयते तु। तत् संपृक्तं वायुना दूषितेन तत् प्राबल्याद्युच्यते वातरक्तम्"। पूर्वोक्तैर्हेतुभिः तत्रस्थं वसन्तं रक्तं विदहति अत्र दहधातुरविवक्षितकर्मकः। तेन विदहति विदग्धं भवतीत्यर्थः तच्च दुष्टरक्तम्। तत्तम् अधोगतम् पादयोर्धीयते सञ्चितं भवति। तद्रुधिरं दूषितेन स्वहेतुना संपृक्तं मिश्रितं वातरक्तम् उच्यते। तच्च चैतस्य संप्राप्तिरुक्ता सुश्रुतेन "शीघ्रं रक्तं इष्टिमापादि तत्र वायोर्गतिं संरुध्य वह्निना वातः। क्रुद्धोऽन्यत्र मार्गरोधात् च वायुरन्यदुष्टिकृत् दूषयेद्रक्तमाशु"। अत्र प्रथमं रक्तस्य दुष्टिरतो रक्तवातमिति व्यपदेष्टुमुचितं भवतीत्यत आह तत्प्राबल्यादिति। तस्य वातस्य दोषत्वेन प्राधान्याद्वातरक्तमिति व्यपदिश्यते। पूर्वरूपमाह "स्फोटोऽल्पर्ति न वा कार्ष्ण्यं अर्शांसि अतेऽतिरुक्। सन्धिपैशिल्यमाक्षेपं स्तम्भं पिण्डीरुजः। जानुजङ्घोरुकट्यंसकक्षपादाङ्गुलिषु। निस्तोदस्फुरणं भेदो गुरुत्वं सुप्तिरेव च। कण्डूः सन्धिषु दग्धाभो भूत्वा नश्यति चासकृत्। वैवर्ण्यं मण्डलोत्पत्तिर्वातासृक्पूर्वलक्षणम्"। अथाधिष्ठानवातस्य रक्तस्य लक्षणमाह "वातेऽधिकेऽधिकं तत्र मूर्च्छारुचितोदनम्। शोफस्य रौक्ष्यं लघुतां ग्लानतां हृद्विकारतः। धमन्यस्फुटितत्वौर्णां सङ्कोचोऽङ्गुलयोऽतिरुक्। शीतद्वेषानुषङ्गौ सन्धिपैशुन्यसुप्तयः"। तत्र पादयोः मूर्च्छादिलक्षणम् यत आह सुश्रुतः "अर्शोहिन्नौ तोदभेदप्रशोषौ स्वापोपेतौ वातरक्तेन पादाविति"। अत्र सुप्तिः अर्शांसि। अधिकरक्तं वातरक्तमाह "रक्ते शोषोऽतिरुक् तोदस्तोदभिर्मिव भावते। विस्फुरद्भिः वनं नैति वस्तूनक्तोदमन्वितः"। अधिकपित्तं तदाह "पित्ते विदाहः संस्वेदः स्फोटो मूर्च्छामदज्वरः। सर्वावयवसंदाहः शोषपाकौ भृशोष्णता"। विदाहश्च पादयोरेव शोषश्च यत आह सुश्रुतः "पित्तासृग्भ्यामुपद्रावो भवेतामत्यर्थोष्णौ रक्तशोषौ मृदू च"। पादाविति शेषः। अधिकश्लेष्मं तदाह "श्लेष्माधिक्ये तु गुरुता सुप्तिः स्तिमितशीतता"। गुरुतादयः पादयोरेव यत आह सुश्रुतः "श्लेष्मणो स्तोदशीतौ शयोथौ पीनसन्धी स्तिमितौ च रक्ते"। अप्रतिक्रियमाणवातरक्तस्य उपद्रवानाह "अस्वप्नारोचकश्वासमांसकोथशिरोग्रहाः। मूर्च्छा च मन्दहृग् तृष्णाज्वरमोहप्रकोपकाः। हिक्काजागुरुत्वं वीसर्पपाकतोदभ्रमक्लमाः। अङ्गुलीवक्रताश्फोटदाहकर्मपहार्बुदाः" मांसकोथो मांसगलनम्। अवाध्यलक्षणादिकमाह "एतैरुपद्रवैर्वर्ज्यं मोहेनैकेन वापि यत्। अक्षतस्योपद्रवं याप्यं साध्यं स्यादिरुपद्रवम्। एकदोषानुगं साध्यं नव याप्यं द्विदोषजम्। त्रिदोषजमसाध्यं स्यादयस्य च सुरुपद्रवाः"।